

Sygn. akt II CNP 54/17

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 23 listopada 2018 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Bogumiła Ustjanicz (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Anna Kozłowska

SSN Roman Trzaskowski

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym
w Izbie Cywilnej w dniu 23 listopada 2018 r. skargi J. W.
o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego wyroku
Sądu Okręgowego w Ł. z dnia 4 marca 2016 r., sygn. akt III Ca (...)
wydanego w sprawie z powództwa J. W.
przeciwko M. B. i P. B.
o zapłatę,

- 1) stwierdza, że zaskarżony wyrok jest niezgodny z prawem;**
- 2) zasądza od M. B. i P. B. na rzecz J. W. kwotę 900 zł (dziewięćset) tytułem kosztów postępowania skargowego.**

UZASADNIENIE

Powód J. W. domagał się zasądzenia solidarnie na jego rzecz od pozwanych M. B. i P. B. kwoty 10 000 zł z ustawowymi odsetkami od dnia 3 czerwca 2014 r. wpłaconej im tytułem zadatku, ponieważ nie doszło do zawarcia umowy sprzedaży spółdzielczego własnościowego prawa do opisanego lokalu mieszkalnego.

Sąd Rejonowy w Ł. wyrokiem z dnia 7 października 2015 r. zasądził na rzecz powoda od każdego z pozwanych kwoty po 5 000 zł z ustawowymi odsetkami od dnia 3 czerwca 2014 r., a w pozostałej części powództwo oddalił. Ustalił, że strony łączyła umowa przedwstępna sprzedaży spółdzielczego własnościowego prawa do lokalu mieszkalnego położonego w Ł. przy ulicy N. za cenę 250 000 zł zawarta w dniu 4 marca 2014 r. Do zawarcia umowy przyrzeczonej miało dojść do dnia 18 maja 2014 r. Powód jako kupujący wpłacił przed zawarciem umowy kwotę 10 000 zł tytułem zadatku, z zaznaczeniem, że zadatek powinien być zwrócony, w razie nieuzyskania przez niego kredytu hipotecznego, co pozwani zaakceptowali. Starania powoda o przyznanie kredytu nie powiodły się. Do dnia 18 kwietnia 2014 r. informował on pozwanych, że oczekuje na uzyskanie kredytu. W maju 2014 r. pośredniczka została powiadomiona o braku możliwości otrzymania kredytu. Do zawarcia umowy przyrzeczonej nie doszło. W dniu 2 czerwca 2014 r. pozwani otrzymali od powoda zaświadczenia banków informujące o odmowie przyznania mu kredytu oraz wezwanie do zapłaty kwoty 10 000 zł. Pozwani w dniu 24 czerwca 2014 r. sprzedali spółdzielcze własnościowe prawo do wskazanego lokalu mieszkalnego innym osobom. Sąd Rejonowy uznał żądanie zwrotu kwoty 10 000 zł za uzasadnione na podstawie art. 394 § 3 k.c. i zasądził ją w częściach równych, ponieważ umowa nie przewidywała solidarnej odpowiedzialności pozwanych i nie ma także przepisu przewidującego taką formę odpowiedzialności pozwanych.

Po rozpoznaniu sprawy na skutek apelacji pozwanych Sąd Okręgowy w Ł. wyrokiem z dnia 4 marca 2016 r. zmienił wyrok Sądu Rejonowego w części uwzględniającej powództwo i oddalił je. Zaznaczył, że sprawa podlegała rozpoznaniu w trybie uproszczonym. Uznał za zasadny zarzut pozwanych naruszenia przez Sąd Rejonowy art. 321 § 1 k.p.c. przez dokonanie wyboru, którego dłużnika obciążyć obowiązkiem zapłaty i w jakim zakresie, bez wniosku ze strony powoda. Stwierdził, że nawet w przypadku przyjęcia, iż podzielność świadczenia była możliwa, to nie było podstawy do zasądzenia go w częściach równych od każdego z pozwanych. Zastosowanie art. 379 § 1 k.c. było błędne. Uznał, że solidarność zobowiązania pozwanych wynika z art. 370 k.c. (wyrok SN z dnia 27 grudnia 1979 r., I CR 408/79, OSNC 1980, nr 6, poz. 126). Powód nie zaskarżył wyroku Sądu pierwszej instancji, a zatem Sąd Okręgowy był związany

granicami apelacji, co oznacza, że wyrok co do oddalenia powództwa uprawomocnił się i nie mógł być poddany kontroli apelacyjnej. Pozostałe zarzuty apelacji uznał za bezprzedmiotowe, ponieważ nie było możliwe dokonanie zmiany lub uchylenia wyroku na niekorzyść pozwanych.

Powód oparł skargę o stwierdzenie niezgodności z prawem wyroku Sądu Okręgowego na obu podstawach wskazanych w art. 424⁴ k.p.c. Naruszenie prawa materialnego odniósł do niewłaściwej wykładni art. 379 § 1 k.c., która nie uwzględniała, że przepis ten reguluje sposób zaspokojenia wierzytelności, a nie podstawę rozstrzygnięcia i mógł być zastosowany przez Sąd bez inicjatywy ze strony powoda, z uwagi na niezwiązanie sądu przepisami prawa materialnego wskazanego przez stronę. W ramach drugiej podstawy powód powołał się na uchybienie art. 321 § 1 k.p.c., polegające na przyjęciu niemożności zmiany przez sąd sposobu realizacji wierzytelności (solidarnie albo w częściach równych) bez zgłoszenia żądania ewentualnego. Zarzucił, że zaskarżony wyrok jest niezgodny z art. 321 § 1 k.p.c., ponieważ zasądzenie świadczenia podzielnego w częściach równych, chociaż powód nie zgłosił żądania alternatywnego, stanowiło dopuszczalną ingerencję Sądu w sferę prawa materialnego, a zatem dokonanie wyboru przez Sąd sposobu zaspokojenia świadczenia powoda, nie było sprzeczne z art. 321 § 1 k.p.c. Nie doszło do wyrokowania co do przedmiotu, który nie był objęty żądaniem, ani też do zasądzenia roszczenia ponad żądanie. Domagał się stwierdzenia, że zaskarżony wyrok jest niezgodny z prawem.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Przedmiotem żądania powoda zgłoszonego w pozwie było zasądzenie solidarnie od pozwanych kwoty 10 000 zł z ustawowymi odsetkami od dnia 3 czerwca 2014 r. Przytoczone okoliczności faktyczne obejmowały wskazanie na zawarcie przez strony w dniu 4 marca 2014 r. umowy przedwstępnej sprzedaży spółdzielczego własnościowego prawa do opisanego lokalu mieszkalnego, dokonanie zapłaty przez powoda tytułem zadatku kwoty 10 000 zł oraz zobowiązanie pozwanych do zwrotu tej kwoty, w razie niedojścia do zawarcia umowy sprzedaży, z uwagi na nieuzyskanie przez powoda kredytu bankowego, jak też na niewywiązanie się przez pozwanych z tego zobowiązania. Sąd Rejonowy

uznał to roszczenie za zasadne w odniesieniu do obowiązku zwrotu przez pozwanych zadatku i zapłaty odsetek, stwierdził jednak, że nie było podstaw do przyjęcia solidarności ich zobowiązania. Uwzględnił powództwo przez zasądzenie na rzecz powoda od każdego z pozwanych kwoty 5 000 zł, przyjmując, że świadczenie mu należne jest podzielne, a w pozostałej części powództwo oddalił. Wyrok ten został zaskarżony tylko przez pozwanych, którzy zakwestionowali istnienie obowiązku zwrotu zadatku, zarzucając naruszenie przez błędną wykładnię art. 65 § 1 i 2 k.c., niezastosowanie art. 394 § 1 k.p.c. oraz art. 233 § 1 k.p.c., a także art. 321 § 1 k.p.c. przez zasądzenie na rzecz powoda roszczenia niezgodnego z żądaniem pozwu, które nie obejmowało żądania alternatywnego zasądzenia od pozwanych kwot po 5000 zł z ustawowymi odsetkami. W toku postępowania nie doszło do zmiany podstawy faktycznej powództwa. Sąd Okręgowy nie podzielił stanowiska Sądu Rejonowego, że zobowiązanie pozwanych nie było solidarne, uznał, iż doszło do naruszenia art. 321 § 1 k.p.c. przez dokonanie przez Sąd Rejonowy wyboru, którego dłużnika obciążyć obowiązkiem zapłaty i w jakim zakresie bez inicjatywy ze strony powoda. Odmienne zasądzenie dochodzonej kwoty 10 000 zł nie znajdowało uzasadnienia w przedstawionym stanie faktycznym. Uprawomocnienie się oddalenia powództwa stanowiło przeszkodę w dokonaniu kontroli instancyjnej orzeczenia Sądu pierwszej instancji w tym zakresie.

Trafnie zarzucił skarżący, że Sąd Okręgowy dokonał oczywiście błędnej wykładni art. 321 § 1 k.p.c., która była podstawą zmiany wyroku Sądu Rejonowego i oddalenia powództwa. Stosownie do art. 187 § 1 k.p.c., powód ma obowiązek dokładnego określenia zgłoszonego żądania i przedstawienia okoliczności faktycznych, uzasadniających to żądanie. Związanie sądu przy wyrokowaniu żądaniem, zgodnie z art. 321 § 1 k.p.c., stanowi wyraz obowiązywania zasady dyspozycyjności i oznacza niedopuszczalność orzekania co do przedmiotu, który nie był objęty żądaniem, ani ponad żądanie. Związanie sądu granicami żądania łączy się ściśle z zasadą autonomii woli, zgodnie z którą każdy ma swobodę kształtowania swojej sytuacji prawnej (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 18 marca 2005 r., II CK 556/04, OSNC 2006, nr 2, poz. 39). Powód nie ma obowiązku przytaczania w pozwie podstawy prawnej dochodzonego roszczenia, dopuszczalne

jest uwzględnienie roszczenia wynikającego z przedstawionej przez niego podstawy faktycznej przy zastosowaniu prawa materialnego będącego konsekwencją właściwego dokonania subsumcji. Jednocześnie jest przyjmowane w orzecznictwie Sądu Najwyższego i akceptowane w doktrynie, że przyjęcie przez sąd innej podstawy prawnej niż wskazana przez powoda nie stanowi wyjścia poza granice żądania, określone w art. 321 § 1 k.p.c. (por. wyroki: z dnia 15 kwietnia 2003 r., V CKN 115/01, z dnia 15 września 2004 r., III CK 352/03; z dnia 6 grudnia 2006 r., IV CSK 269/06; z dnia 24 maja 2007 r., V CSK 25/07, OSNC - ZD 2008, Nr 2, poz. 32; z dnia 27 marca 2008 r., II CSK 524/07; z dnia 20 lutego 2008 r., II CSK 449/07). Ocena, czy doszło do naruszenia art. 321 § 1 k.p.c., wymaga określenia stosunku, w jakim pozostaje rozstrzygnięcie sądu do zgłoszonego przez powoda żądania. Powinna istnieć zgodność między przedmiotem procesu, czyli tym, co stanowi przedmiot rozpoznania, a przedmiotem orzekania (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 19 stycznia 2006 r., IV CK 276/05, z dnia 12 października 2016 r., II CSK 14/16, z dnia 28 marca 2014 r., III CSK 156/13, niepublikowane). Niedopuszczalne byłoby zasądzenie przez sąd czegokolwiek na podstawie innego stanu faktycznego niż ten, który jest podstawą powództwa (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 29 października 1993 r., I CRN 156/93, niepublikowany). Do zakresu kognicji sądu drugiej instancji należy dokonanie samodzielnie oceny juredycznej dochodzonego żądania i ustalenia podstawy prawnej orzeczenia, niezależnie od zarzutów podniesionych w apelacji (por. uchwała siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 31 stycznia 2008 r., III CZP 49/07, OSNC 2008, nr 6, poz. 55).

Wielość podmiotów po stronie dłużników lub wierzycieli wymaga określenia wzajemnych stosunków pomiędzy współdłużnikami lub współwierzycielami. W tytule II księgi trzeciej kodeksu cywilnego zostały uregulowane sposoby ukształtowania tych stosunków. W zależności od tego, czy przedmiotem stosunku zobowiązaniowego jest świadczenie podzielne czy niepodzielne, zostały rozróżnione zobowiązania podzielne (art. 379 k.c.) oraz zobowiązania niepodzielne (art. 380 do 383 k.c.). Ponadto została wyodrębniona spośród zobowiązań podzielnych grupa zobowiązań solidarnych (art. 366 do 378 k.c.). Nie zostały uregulowane w sposób odrębny przypadki, w których dług lub wierzytelność odnosi

się do dwóch lub więcej osób na podstawie szczególnego stosunku prawnego, wchodząc w skład odrębnej masy majątkowej (np. stosunku spółki, wspólności majątkowej małżeńskiej). Solidarność zobowiązań stanowi wyjątek od zasady podzielności zobowiązań. Do tego rodzaju powiązania dochodzi w sytuacji, gdy przedmiot świadczenia jest podzielny, ale zamiast podziału zobowiązania, odpowiedzialność każdego z dłużników ma za przedmiot cały dług. Solidarność bierna ma na celu ochronę interesów wierzyciela, która polega na tym, że każdy z dłużników solidarnych odpowiada za cały dług, co zmniejsza ryzyko nieściągalności i ułatwia realizację wierzytelności. W orzecznictwie i piśmiennictwie prawniczym panuje pogląd, że w zobowiązaniu solidarnym jest tyle zobowiązań mających za przedmiot całość świadczenia, ilu jest dłużników, z tym zastrzeżeniem, że spełnienie świadczenia przez jednego dłużnika powoduje umorzenie zobowiązań pozostałych dłużników. Odpowiedzialność solidarna dłużników została wprowadzona w interesie wierzyciela, nie może więc on być zmuszony do prowadzenia procesu przeciwko wszystkim dłużnikom, jeżeli jest to sprzeczne z jego interesem, a zwłaszcza jeżeli powoduje zbędną zwłokę postępowania. Zgodnie z art. 366 § 1 k.c., odpowiedzialność solidarna dłużników polega na tym, że wierzyciel może żądać całości lub części świadczenia od wszystkich dłużników łącznie, od kilku z nich lub od każdego z osobna. Wybór ten jest uprawnieniem wierzyciela (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 22 czerwca 1998 r., I CKN 757/97, z dnia 6 grudnia 2000 r., III CKN 1352/00, niepubl.). Uprawnienie wierzyciela do wyboru dłużnika, od którego może on żądać spełnienia świadczenia w całości lub w części, nie podlega żadnym ograniczeniom. Wybór ten nie może być zakwestionowany przez dłużników. Dotyczy to również żądania zasądzenia świadczenia od każdego z dłużników w częściach równych.

Z art. 370 k.c. wynika, że jeżeli kilka osób zaciągnęło zobowiązanie dotyczące ich wspólnego mienia, są one zobowiązane solidarnie, chyba że umówiono się inaczej. Zgodnie z art. 379 § 1 k.c., jeżeli jest kilku dłużników albo wierzycieli, a świadczenie jest podzielne, zarówno dług, jak i wierzytelność dzielą się na tyle niezależnych od siebie części, ilu jest dłużników albo wierzycieli; części te są równe, jeżeli okoliczności nie wynika nic innego. Przepis ten dotyczy zobowiązań podzielnych niebędących zobowiązaniami solidarnymi. Sąd Rejonowy,

dokonując oceny roszczenia powoda, uznał za uzasadnione na podstawie art. 394 § 3 k.c. żądanie zwrotu wpłaconego zadatku. Stwierdził jednocześnie, że zobowiązanie pozwanych nie ma charakteru zobowiązania solidarnego i zastosował, zgodnie ze swoją prerogatywą, prawo materialne (art. 379 § 1 k.c.) odpowiadające takiej sytuacji, czyli zasadę podziału w równych częściach świadczenia podzielnego.

Orzeczenie sądu według zasad prawa procesowego może nie być zgodne z żądaniem strony powodowej, co niejednokrotnie jest konsekwencją przyjęcia za podstawę orzekania innej podstawy prawnej. Jednak wyrazem obowiązującego wiążącej sąd zasady dyspozycyjności, przewidzianej w art. 321 § 1 k.p.c., jest zakaz orzekania o czymś innym niż żądał powód, w innym rozmiarze oraz na innej podstawie faktycznej niż przedstawiona przez powoda. W prawie procesowym nie ma bliższych reguł o charakterze podstawowym, odnoszących się do orzekania o sposobie spełnienia świadczenia żadanego w pozwie od kilku osób. Orzecznictwo dopuszcza ingerencję prawną sądu w odniesieniu do np. in solidum w miejsce solidarnie i zamiennie, rozłożenia świadczenia na raty, czy odroczenia terminu płatności. Do sfery prawa materialnego należy określenie charakteru zobowiązania kilku pozwanych względem powoda - solidarnie, czy w określonych częściach, a zatem dopuszczalna jest ingerencja sądu w treść żądania w odniesieniu do tej kwestii. Nie mniej jednak z punktu widzenia zasady dyspozytywności istotne jest, aby została zachowana tożsamość przedmiotu żądania, jego zakresu i podstawy faktycznej uzasadniającej jego uwzględnienie.

Wyrokiem Sądu pierwszej instancji zasądzono na rzecz powoda żądane świadczenie pieniężne z tytułu zwrotu zadatku, w jego granicach, na podstawie faktycznej przedstawionej w pozwie. Została zatem zachowana tożsamość przedmiotu żądania i jego podstawy faktycznej. W następstwie zmiany podstawy prawnej sposobu realizacji zobowiązania pozwanych Sąd ten uznał, że powinni oni spełnić to świadczenie w częściach równych (art. 379 § 1 k.c.), a nie solidarnie (art. 366 k.c.) i dostosował do tej koncepcji sformułowanie rozstrzygnięcia, możliwe było również zasądzenie całej sumy zadatku od pozwanych. Nie było podstaw do uznania, że doszło do naruszenia zasady dyspozycyjności przewidzianej w art. 321 § 1 k.p.c. Redakcja treści rozstrzygnięcia, prowadząca do przyznania powodowi

dochodzonego świadczenia nie doprowadziła do zmiany przedmiotu jego żądania. Inną kwestią jest prawidłowość zastosowania art. 379 § 1 k.c., a pominięcia art. 370 k.c. Nietrafnie przyjął Sąd drugiej instancji, że zmiana sposobu wykonania zobowiązania przez pozwanych naruszyła ich interes prawny. Doszło natomiast do ograniczenia uprawnienia powoda do wyboru osoby dłużnika i określenia zakresu jego odpowiedzialności. Oddalenie powództwa w pozostałej części dotyczyło zmiany żadanego sposobu spełnienia zobowiązania, z czym powód się pogodził. Dokonana przez Sąd Okręgowy wykładnia art. 321 § 1 k.p.c. była oczywiście nieprawidłowa. Błędnie zostało przyjęte, że doszło do zmiany przedmiotu żądania, a będące konsekwencją tego stanowiska uchylenie się od zbadania zarzutów naruszenia prawa materialnego, zmiana wyroku Sądu pierwszej instancji i oddalenie powództwa, doprowadziło do niemożności uzyskania przez powoda ochrony prawnej.

Skarga o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia jest środkiem prawnym mającym na celu, poprzez zakwestionowanie zgodności z prawem orzeczenia, przesądzić jedną z przesłanek deliktowej odpowiedzialności odszkodowawczej Skarbu Państwa (art. 417¹ § 2 k.c.). W orzecznictwie Sądu Najwyższego jednolicie przyjmuje się, że niezgodność z prawem prawomocnego wyroku w rozumieniu art. 424¹ k.p.c. zachodzi wtedy, gdy zaskarżony wyrok można uznać za niewątpliwie sprzeczny z zasadniczymi i niepodlegającymi różnej wykładni przepisami, z ogólnie przyjętymi standardami rozstrzygnięć, gdy był wynikiem szczególnie rażąco błędnej wykładni lub niewłaściwego zastosowania prawa (por. wyrok SN z dnia 4 stycznia 2007 r., V CNP 132/06, OSNC 2007, Nr 11, poz. 174; wyrok SN z dnia 7 lipca 2006 r., I CNP 33/06, OSNC 2007, Nr 2, poz. 35; wyrok SN z dnia 31 marca 2006 r., IV CNP 25/05, OSNC 2007, Nr 1, poz. 17). Na taką wadliwość zaskarżonego wyroku wskazuje oczywiście błędna wykładnia art. 321 § 1 k.p.c., która była przyczyną niedokonania oceny merytorycznej żądania powoda oraz zarzutów pozwanych i wydania wyroku niezgodnego z prawem.

Z tych względów Sąd Najwyższy orzekł, jak w sentencji. Orzeczenie o kosztach postępowania wynika z zasady przewidzianej w art. 98 § 1 w związku z art. 391 § 1, art. 398²¹ i art. 424¹² k.p.c.

